

Procházka, Milan

Nově zjištěné mladohradištní sídliště v Čelechovicích, okr. Kladno

Archaeologia historica. 2011, vol. 36, iss. 2, pp. 343-350

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128207>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nově zjištěné mladohradištní sídliště v Čelechovicích, okr. Kladno

MILAN PROCHÁZKA

Abstrakt: Studie přináší výsledky části záchranného výzkumu probíhajícího v letech 2009–2010 ve středočeské obci Čelechovice, části města Stochov, kde se podařilo zachytit část neznámého mladohradištního sídliště. Z něj pochází keramický materiál důležitý pro poznání hmotné kultury ve zdejší oblasti. Zároveň proběhl pokus o časové a regionální zasazení této komponenty do příslušného okolí na základě revizní rešerše.

Klíčová slova: Čelechovice – mladohradištní sídliště – keramika – translokace – struktura osídlení.

Newly Unearthed Settlement from the Late Settlement Period in Čelechovice, Kladno District

Abstract: This study presents the outcome of rescue research carried out in 2009–2010 in the Čelechovice municipality of the town of Stochov, where a section of a previously unknown late settlement period site was disclosed. The research yielded ceramic material important to the study of the material culture in the area. At the same time, an attempt at chronological and regional placement of the section into the relevant area was made on the basis of research revision.

Key words: Čelechovice – late settlement period settlement – ceramics – translocation – settlement structure.

Úvod

Během výstavby kanalizace v obci Čelechovice byl v letech 2009–2010 proveden záchranný archeologický výzkum, během kterého došlo ke zjištění několika archeologických situací. Vzhledem ke strohému poznání chronologie keramiky ve zkoumané oblasti, hodnotíme lokaci nálezů ještě jako mladohradištní, zastřešující i okrajový pozdně hradištní stupeň.

Lokalizace

Lokalita se nachází v nadmořské výšce přibližně 380 m, na levém břehu horního toku Loděnického potoka, v ulici Zalavecká v obci Čelechovice (GPS 50°10'17.367"N; 13°57'28.013"E). Ta je dnes součástí města Stochov, ležícího v okrese Kladno ve středočeském kraji.

Geologie a geomorfologie, přírodní podmínky

Čelechovice se nachází v těsné blízkosti terénní hrany Loděnického potoka. Lokalita leží na pomezí Džbánu a Křivoklátské vrchoviny v oblasti České vysočiny. Levý břeh potoka Loděnice v katastru obce je složen z bílé opuky a náleží do sekvence Džbánského masivu. Pro pravobřeží je specifické červenavé zbarvení. Tato vodoteč byla v minulosti lemována četnými rašeliništi a močály. Četné jsou i výstupy tvrdého železitého pískovce. Na několika místech jsou příznačné váté sedimenty čtvrtohorního stáří, tzv. spraše. V současnosti je oblast s teplejším a mírně suchým podnebím s převážně mírnými zimami. Délka vegetačního období s průměrnou teplotou nad 10 °C je cca 147–170 dní. Vane zde především jihozápadní vítr a roční množství srážek se pohybuje kolem 550 mm. Půdy, vesměs klíčový faktor pro rozvoj zemědělských sídlišť, lze v katastru charakterizovat jako střední písčitohlinité a hlinité, vzniklé na spraších, sprašových hlínách nebo opukovém podkladu (Březina 2004, 3–4).

Historie oblasti

Pro základní nastínění vývoje je nutný stručný souhrn. Jedná se o oblast s bohatými archeologickými nálezy, a to již od období neolitu (Březina 2004, 7). Přes silné zastoupení dokladů jednotlivých etap doby železné, které zpřístupňuje projekt „Loděnice“ (Venclová 2001), se lze dostat až ke středověkým epochám, které jsou předmětem našeho zájmu. Do současnosti byla jediná stopa po osídlení během raného středověku – dvě pohřebiště

v dnešním intravilánu obce Čelechovice – zkoumána povrchně v první polovině 20. století, během výstavby domů (Sláma 1977, 31). Viditelným pozůstatkem této nemovité památky byla koncepce zástavby a prostorového uspořádání, neboť oblast lze spojovat s procesem kolonizace během 13. století. Tento proces byl však do jisté míry vnímán soliterně, bez předchozí sídlištní tradice. První písemné prameny spojitelné s vrcholně středověkou vesnicí pochází až z roku 1358, kdy byla majetkem Ješka Ročovce (Anděl 1984, 72).

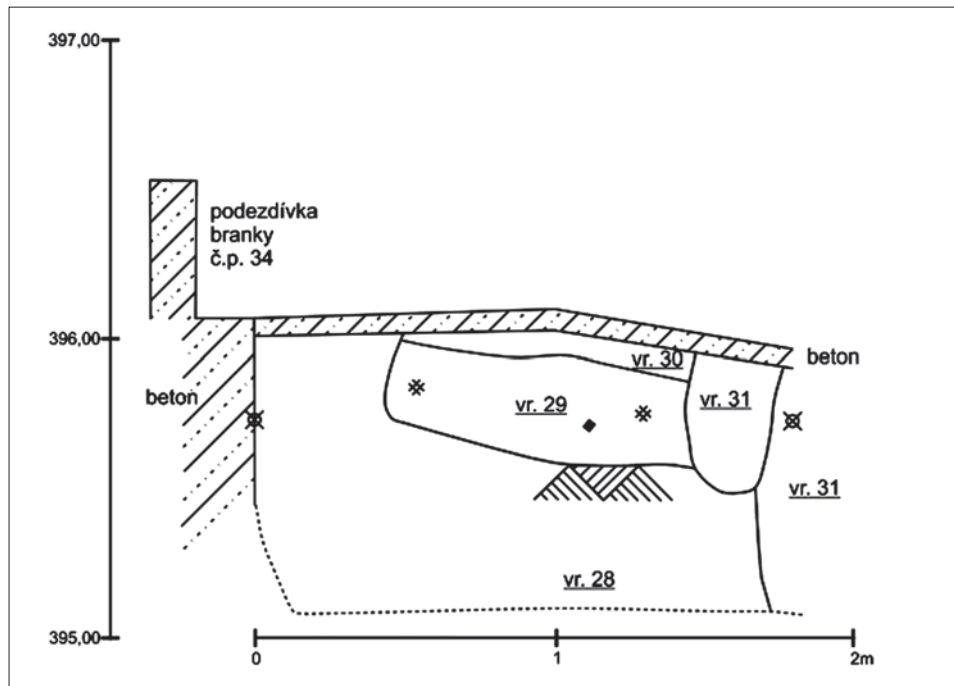
Vymezení, terénní situace a metody výzkumu

Zjištěné archeologické situace se nachází v prostoru dnešní komunikace. Prostor vymezující sídlištní polygon na základě tohoto výzkumu je mezi č. p. 35 až č. p. 44 (obr. 4), celková délka úseku je cca 100 m. Situace byly v rámci záchranného archeologického výzkumu zkoumány metodou vzorkování s dokumentací v profilu se vyskytujícími objekty. Podle jejich charakteru je lze rozčlenit na dvě skupiny, a to sídlištní vrstvy a zahloubené objekty.

Sídlištní vrstvy v blízkosti č. p. 34, 37 a 44 nasedající na podloží lze charakterizovat jako černošedé až hnědošedé jílovité hlíny, plastické, s četnými až nahodilými zrny opuky se zrny pískovce, ojedinělými uhlíky, vzácně obsahující drobné fragmenty keramiky (viz níže).

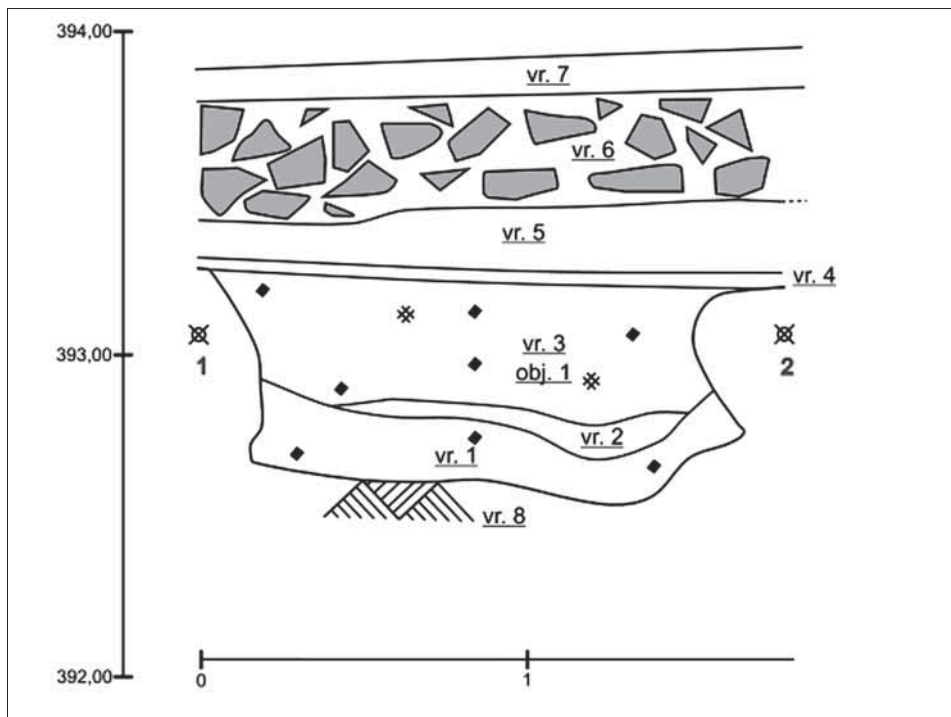
V ostatních případech se již jednalo o zahloubené objekty. V prostoru přípojky pro č. p. 34 byl nalezen objekt č. 2 (obr. 1) o hloubce cca 30–50 cm. Jeho zachycená délka je 1 m, jelikož ze strany od komunikace byl narušen výkopy inženýrských sítí. Výplň tvoří homogenní materiál definovatelný jako šedočerná prachovitá hlína, středně ulehlá, s ojedinělou mazanicí a uhlíky, četnými drobnými zlomky opuky a nahodile zaoblenými kameny opuky do velikosti 15 cm. Součástí výplně byla část jedné keramické nádoby (viz níže). Objekt je předběžně interpretován jako pozůstatek polozemnice.

Objekt č. 1 byl situován před č. p. 55, je zachycen v celé šířce přibližně kónického tvaru, tj. 135–150 cm. Dno, značně nerovné, se nacházelo v maximální hloubce cca 70 cm. Výplň působila značně nesourodě. Nejnížší vrstva (č. 1), šedá jílovitá hlína, rezavě žilkovaná, měkká,

Obr. 1. Objekt č. 2. Zachycení pozůstatku polozemnice v přípojce pro č. p. 34. M. Kalíšek, 2009.

Abb. 1. Objekt Nr. 2. Erfassung des Grubenhausfragments am Anschluss für Konstriptionsnr. 34. M. Kalíšek, 2009.

Obr. 2. Objekt č. 1. Odpadní jáma před dnešním domem č. p. 55. M. Kalíšek, 2009.

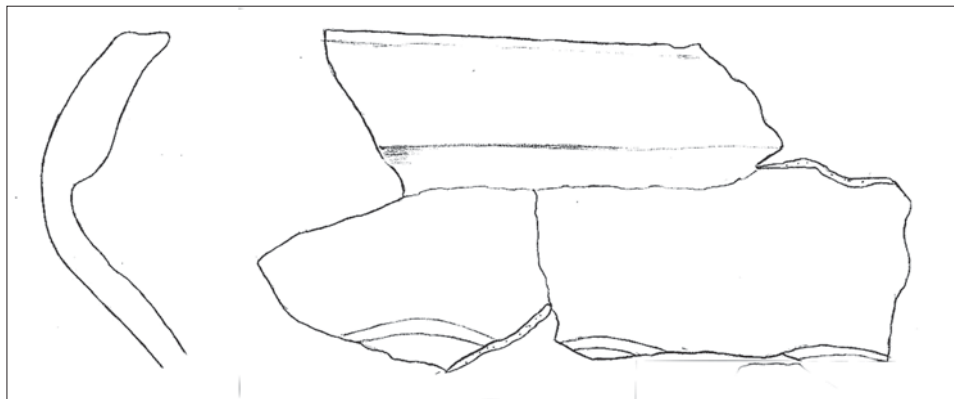
Abb. 2. Objekt Nr. 1. Abfallgrube vor dem heutigen Haus mit der Konskriptionsnr. 55. M. Kalíšek, 2009.

obsahovala nahodile uhlíky a zrna opuky. Z části byla převrstvena přemístěným podloží (vrstva č. 2), v podobě splachu z okolí nebo poškození jedné ze stěn objektu. Závěrečnou vrstvou je celkové zarovnání s okolním povrchem černošedou, ulehlou prachovitou hlínou (vrstva č. 3). Ta oproti vrstvě č. 1 obsahovala ojediněle zrna mazanice a fragmenty keramiky. Jako jediný obsahoval tento objekt fragmenty dvou zvířecích kostí. Lze ji ztotožňovat se zánikovým horizontem objektu č. 2, vrstvou č. 29, a považovat ji za odpadní jámu (obr. 2).

Objekt č. 3 byl zachycen v přípojce pro č. p. 59. Obsah objektu tvoří šedohnědá středně ulehlá, slabě písčité prachovitá hlína. Ta obsahuje nahodile drobné úlomky opuky, nahodile uhlíky, zrna mazanice, ojediněle drobný křemen a fragmenty keramiky. Bohužel se jej nepodařilo dokumentovat v celém průběhu, v jeho polovině probíhal výkop pro inženýrské sítě.

Materialia

Během dokumentace a vzorkování objektů zjištěných v profilech výkopů bylo získáno 22 fragmentů keramiky, většinou málo reprezentativních. Samotnou hrnčinu lze specifikovat jako vyspělejší materiál, na kterém jsou ještě patrné zbytky hradištní tradice. Nejprínosnější jsou fragmenty z objektu č. 2, ze kterého se podařilo rekonstruovat část hrncovité nádoby. Je tvořena specifickým jemným písčitým materiálem šedé barvy s jemně krupičkovitým světle hnědým povrchem. K morfologickým prvkům patří zduřelý okraj, klasické, avšak silnostěnné profilace s mírnou jednoduchou vlnicí v podhrdlí a rytou šroubovicí na maximální výduti nádoby. Jedná se o běžnou kombinaci spojující všechny tyto prvky. Podle rekonstruovatelné části nádoby lze říci, že tvar působí mírně nepravidelně. Průměr nádoby dosahoval u okraje 33 cm, její výška pak 22 cm. Nelze k ní přiřadit fragment dna nalezený ve stejném sedimentu, opatřený značkou znázorňující zřejmě motiv kříže v kruhu nebo svastiky. Nádoby lze klást k polovině 12. století (obr. 3). Podle pražské sekvence I. Boháčové náleží do PH C1 (Boháčová

Obr. 3. Fragментy keramické nádoby z objektu č. 1, vrstva 29. Kresba M. Wallis, 2010.

Abb. 3. Fragmente des Keramikgefäßes aus Objekt Nr. 1, Schicht 29. Zeichnung M. Wallis, 2010.

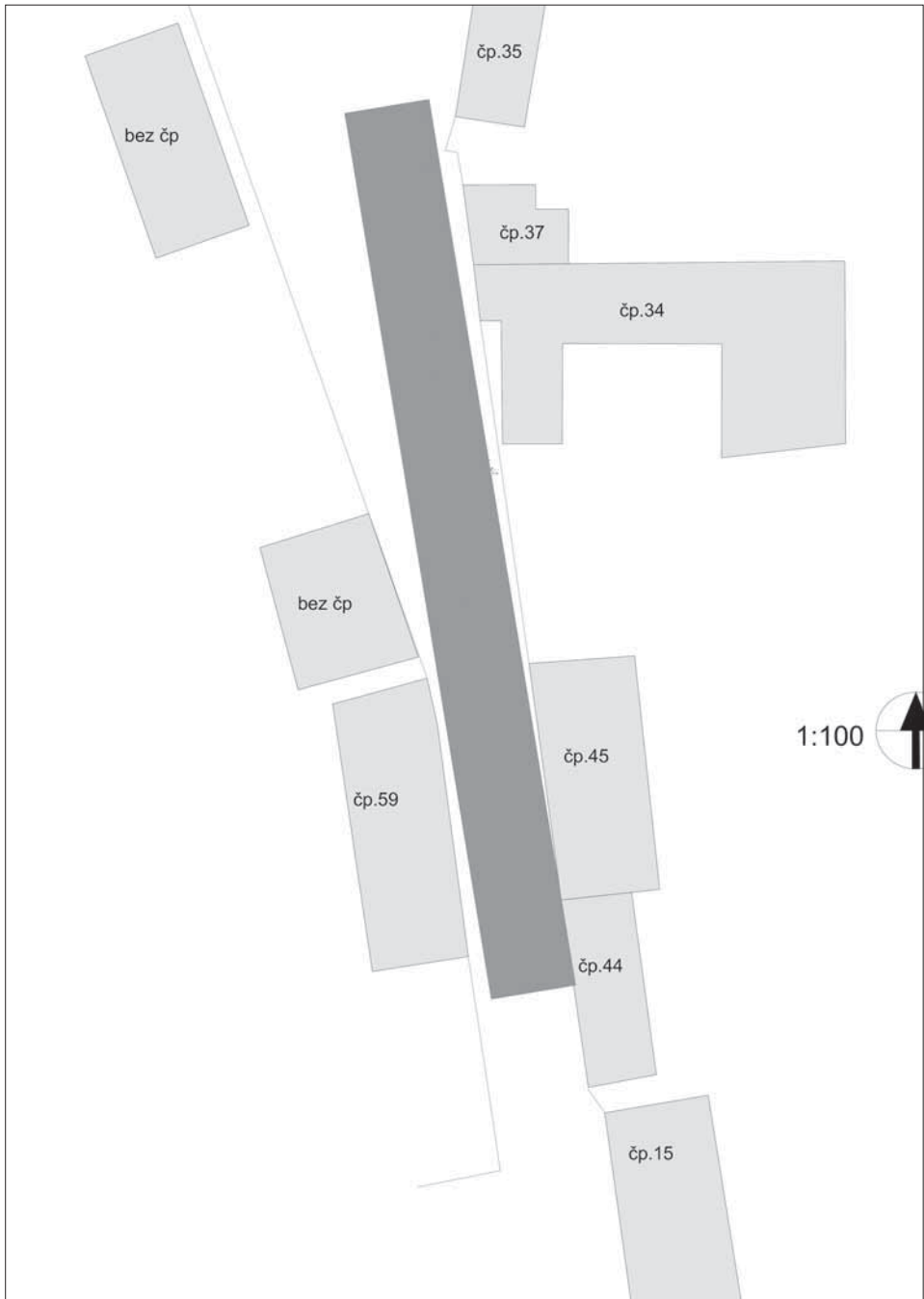
2001, 269–270). V souboru se nevyskytují zduřelé profilace s prožlabením, příznačné pro plnou závěrečnou fázi hradištních sídlišť (Ježek 1999, 269) a počátky existence feudálních sídel v zázemí hradišť regionu (Procházka 2008, 770).

Zbytek materiálu v podobě fragmentů, pocházející z objektu 1, 3 a vrstev v okolí, je možné charakterizovat následovně. Jedná se o tmavě šedý středně hrubý materiál s jemně krupičkovitým bělavým povrchem. Tloušťka stěn spadá do střední kategorie. Druhou skupinu pak tvoří středně hrubý až hrubý materiál černé barvy se světle hnědým výrazně krupičkovitým mírně šlemovitým povrchem. K tomuto typu se morfologicky váže jednoduchá žlábkovaná rýha či fragment jednoduché vlnice.

Příspěvek ke struktuře osídlení

Specifikem námi zkoumané oblasti je restrukturalizace mladohradištních (pozdně hradištních) sídelních areálů do pozdějších vyspělých, strukturovaných, vrcholně středověkých vesnic. Jedná se o translokaci vyvolanou změnou sídelních regulí v rámci kolonizačního procesu. To potvrzují nalezené situace a analogie v okolí, sídelní pás táhnoucí se od středověkého Zbečna, jenž leží v blízkosti stejné vodoteče jako Čelechovice. Zbečnu byla věnována pozornost už v minulosti (Ježek 1999). Charakter osídlení je nejdetailněji zkoumán na lokalitě Bratronice (např. Smetánka 1973), kde nacházíme jisté analogie k objektu č. 2 – polozemnici v Čelechovicích (Ježek 1999, 275–282). Nelze pominout ani ostatní lokality, například obec Běleč, v jejímž okolí byl A. Knorem v lokalitě „Na Višňovce“ nalezen homogenní soubor keramiky. Ten obsahoval převážně charakteristické vyspělé klasicky zduřelé okraje s prožlabením, v menší míře archaicky zduřelou profilaci a dále již vyspělé zboží počátku vrcholného středověku. Lze ji tak přisuzovat fázi předcházející výstavbě vrcholně středověké vesnice, vzdálené 800 m od původní polohy.

Sídelní struktura na samotném katastru Čelechovic byla z období raného středověku až dosud nepoznána. Nejbližšími sídelními poznatky disponují sousední katastry podél Loděnického potoka. Jedinými nálezy byly pohřební aktivity, které podlehly v první polovině 20. století stavební a těžební činnosti. Jeden z nich, nacházející se v těsné blízkosti zkoumané plochy, byl zničen v letech 1917 a 1921 při stavbě domu č. p. 60 a čítal 12–40 hrobů. Na základě nálezů bronzových, stříbrem plátovaných záušnic, jejichž průměr činí 28 mm (např. Sláma 1977, 31), které kromě dvou kusů uložených v Národním muzeu jsou součástí soukromých sbírek, je kladeno do fáze konce raného středověku (RS.4). Další nález, dnes nedochovaný, je nůž. Některé z hrobových jam byly obloženy kameny. Pohřbení jedinci měli údajně ležet na zádech v natažené poloze, hlavou k západu. Podle rozměrových kritérií záušnic lze i dnes pohřebiště datovat přibližně do 11. století. Druhé pohřebiště na katastru, blíže k dnešnímu intravilánu obce, čítalo na 17 hrobů. Bylo objeveno po první světové válce v bývalé Fische-

Obr. 4. Plán zaměření zkoumané plochy v prostoru ulice Zalavecká, Čelechovice – plocha vyznačena červeně. M. Kalíšek, 2009, upravil M. Procházka, 2010.

Abb. 4. Messungsplan der untersuchten Fläche im Raum der Straße Zalavecká, Čelechovice. M. Kalíšek, 2009, Modifizierung M. Procházka, 2010.

Obr. 5. Provizorní rekonstrukce části nádoby z objektu č. 1. Ilustrační fotografie celkového vzhledu. Foto M. Procházka, 2010.

Abb. 5. Provisorische Rekonstruktion eines Teils des Gefäßes aus Objekt Nr. 1. Illustrationsfoto der Gesamtansicht. Foto M. Procházka, 2010.

Tento údaj se však může regionálně lišit. K řešení problému nepřispívá ani umístění nejbližšího farního kostela sv. Václava ve Stochově, kladeného až na počátek 14. století, bez návaznosti na případnou sakrální stavbu předcházejícího slovanského hradiště (Březinová 2004, 253). Otázkou tedy zůstává období pohřbívání mezi koncem nekostelních řadových pohřebišť a pohřby u kostela sv. Václava.

Navazující, vrcholně středověká struktura, konkrétně vesnice návesního charakteru uzavřená z jedné strany feudálním sídlem, je písemně doložena až k roku 1358, kdy byla majetkem Ješka Ročovce (Anděl 1984, 72). Otázka počátků vzniku této vrcholně středověké formy je však stále otevřena vzhledem ke skutečnosti, že feudální sídlo bylo lokalizováno až tímto záchranným výzkumem a jeho nálezová situace nebyla dosud vyhodnocena, a proto není znám časový vztah výstavby domů a feudálního sídla.

Závěr

I přes malý rozsah výzkumem zjištěných situací a získaných artefaktů je jejich charakter nesmírně cenným pro obohacení pramenné základny charakteru osídlení a vývoje středověké krajiny v tomto regionu. Lze pozorovat specifické znaky restrukturalizace sídelní organizace na přelomu raného a vrcholného středověku spolu s ostatními komponentami. Mimoto nově učiněná zjištění přispívají k budoucí ochraně archeologického dědictví. Z materiálního hlediska obohacuje poznatky o prvotních fázích klasicky zduřelých profilací keramiky a ostatního keramického inventáře. I přes jistou torzovitost spolehlivých datačních prostředků můžeme říci, že sídelní situace spadají do období druhé třetiny 12. století a nejsou v přímém časovém kontaktu se sousedním pohřebišťem.

rově cihelně. Z něho pochází několik záušnic o průměrech 10–28 mm a lze je tedy zařadit do období 10.–11. století (Sláma 1977, 31), záušnice o průměru 28 mm mohou být předmětem i mladší datace.

Pokud tedy budeme vycházet ze striktního datačního chronologického členění esovitých záušnic a datování keramických fragmentů podle dosud známých faktů sekvence, potom zachycená fáze sídeliště zřejmě náleží do mladšího období než uvedená pohřebišťe. Množství poznatků k pohřebišťím však nedovoluje naprosto spolehlivé určení vztahů. Vzhledem k torzovitosti hmotných pramenů z pohřebišť, lze jen vyslovit domněnku o jejich chronologii. Zjištěné sídeliště podle všech aspektů náleží do období po konci nekostelních řadových pohřebišť, tedy zřejmě někdy kolem roku 1100, kdy se rozpadá tento a onen svět vesničanů (Klápště 2005, 193).

Literatura a prameny

- ANDĚL, R., 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy. Praha.
- BOHÁČOVÁ, I., 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy, *Mediaevalia Archaeologica* 3, 179–301.
- BŘEZINA, V., 2004: Krajinný a přírodní ráz Stochova a okolí. In: *Stochov – rodiště sv. Václava*, 3–6. Stochov.
- 2004: Pravěk a nejstarší dějiny. In: *Stochov – rodiště sv. Václava*, 7–10. Stochov.
- BŘEZINOVÁ, A., 2004: Kostel sv. Václava. In: *Stochov – rodiště sv. Václava*, 253–266. Stochov.
- JEŽEK, M., 1999: Sidelní pás u středověkého Zbečna, *Mediaevalia Archaeologica* 1, 269–304.
- KLÁPŠTĚ, J., 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- PROCHÁZKA, M., 2008: 75 let od výzkumu tvrze Kralovice, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 767–772.
- SLÁMA, J., 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde, *Prähistorica V. Praha*.
- SMETÁNKA, Z., 1973: Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní – Ein Beitrag zur Problematik der Chronologie der späten Burgwallzeit, *PA LXIV*, 463–486.
- STÁTNI ARCHEOLOGICKÝ SEZNAM – <https://twist.up.npu.cz/ost/archeologie/ISAD/max/info.php?ID=12-14-10/7>, cit. 15. 12. 2010.
- VENCLOVÁ, N., 2001: Výroba a sídla v době laténské. Projekt Loděnice. Praha.

Zusammenfassung

Eine neu entdeckte jungburgwallzeitliche Siedlung in Čelechovice, Bezirk Kladno

Die vorliegende Studie liefert Informationen, die während der von 2009–2010 in der Gemeinde Čelechovice durchgeführten Rettungsgrabung gewonnen wurden. Beim Bau der Kanalisation gelang es, mehrere jungburgwallzeitliche Situationen festzustellen. Die am linken Ufer des Loděnický-Baches in einer Höhe von 380 m ü.d. M. in der Straße Zalavecká liegende Fundstelle lieferte mehrere Informationen bezüglich der Form von Objekten und der materiellen Kultur, indirekt auch über die Umwandlung von Siedlungseinheiten von der frühmittelalterlichen zur hochmittelalterlichen Form. Die bislang einzigen so in diesen Zeitraum datierbaren Denkmäler waren zwei Skelettgräberfelder, die in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts der Bebauung und der Rohstoffgewinnung in der Gemeinde zum Opfer fielen. Die erste schriftliche Erwähnung stammt aus dem Jahr 1358 und nennt einen gewissen Ješek Ročovec als Besitzer eines Teils des Dorfes. Mehrere Siedlungsschichten und Objekte wurden dokumentiert. Von den Objekten ragt besonders Objekt Nr. 1 hervor. Dabei handelt es sich um eine Abfallgrube. Sie lag vor Konskriptionsnr. 55 und wurde in der gesamten Breite einer annähernd konischen Form erfasst, d.h. 135–150 cm. Der sehr unebene Boden befand sich in einer maximalen Tiefe von ca. 70 cm. Die Verfüllung wirkte sehr inhomogen. Die unterste Schicht enthielt zufällige Kohle und Plänenkörner. Infolge einer Verlagerung des Unterbodens durch Bodenfluss aus der Umgebung oder durch Beschädigung einer der Wände des Objektes war sie teilweise umgeschichtet. Die abschließende schwarz-graue Schicht aus staubartigem, festgelagertem Lehm ist insgesamt eben mit der umliegenden Oberfläche und enthielt vereinzelt Lehmewurfkörner und Keramikfragmente. Es war das einzige Objekt, das die Fragmente zweier Tierknochen enthielt. Man kann sie als Abfallgrube bezeichnen. An dem Anschluss für Konskriptionsnr. 34 wurde das ca. 30–50 cm tiefe Objekt Nr. 2 gefunden. Seine Verfüllung ist homogen mit vereinzelt Vorkommen von Lehmewurf und Holzkohle, zahlreichen kleinen Plänenbruchstücken und zufällig abgerundeten Plänensteinen mit einer Größe von bis zu 15 cm. Bestandteil der Verfüllung war auch ein Teil eines Keramikgefäßes. Das Objekt wird vorläufig als Überrest eines Grubenhauses interpretiert.

Bei der Dokumentation und Probenentnahme der in den Profilen der Aushübe entdeckten Objekte wurden 22 meist nur wenig repräsentative Keramikfragmente gewonnen. Die Töpferware kann als entwickelteres Material spezifiziert werden, an dem noch Überbleibsel der Burgwalltradition zu erkennen sind. Am ertragreichsten sind die Fragmente aus Objekt Nr. 2, aus welchem der Teil eines topfartigen Gefäßes rekonstruiert werden konnte. Es setzt sich zusammen aus feinem sandigen Material von grauer Farbe mit einer feinen, grießartigen hellbraunen Oberfläche. Zu den morphologischen Elementen zählen der wulstige Rand, die klassische aber starkwandige Profilierung mit leichter, einfacher Wellenlinie an der Schulter und einer eingeritzten Spirale an der größten Ausbauchung des Gefäßes. Anhand der rekonstruierbaren Teile des Gefäßes kann man sagen, dass die Form leicht unregelmäßig wirkt. Der Durchmesser des Gefäßes erreichte am Rand 33 cm, seine Höhe dann 22 cm. Das Gefäß lässt sich mit Mitte 12. Jahrhundert datieren. Gemäß der Prager Sequenz von I. Boháčová zählt es zu PH C1. In der Kollektion kommt keine wulstige Profilierung mit Riefelung vor, wie sie für die gesamte Endphase von burgwallzeitlichen Siedlungen typisch ist. Der Rest des aus diesem Objekt und aus den umliegenden Schichten stammenden Materials sind Bruchstücke und kann als dunkelgraues, mittelgrobes Material mit feingrießartiger, weißlicher Oberfläche charakterisiert werden. Die zweite Gruppe bildet dann mittelgrobes bis grobes Material von schwarzer Farbe mit hellbrauner, deutlich grießartiger und leicht schleimartiger Oberfläche. Auch trotz des geringen Umfangs der durch die Grabung entdeckten Situationen und gewonnenen Artefakte ist ihr Charakter für die Bereicherung der Quellengrundlage bezüglich des Charakters der Besiedlung und der Entwicklung

der mittelalterlichen Landschaft in dieser Region unermesslich wertvoll. Zusammen mit den übrigen Komponenten sind spezielle Merkmale einer Umstrukturierung der Siedlungsorganisation zur Wende vom Früh- zum Hochmittelalter zu beobachten. Die neu gemachten Feststellungen leisten einen Beitrag zum künftigen archäologischen Erbe. Vom Material her bereichern sie die Erkenntnisse über die primären Phasen der mit klassisch wulstiger Profilierung versehenen Keramik und des übrigen keramischen Inventars. Auch trotz einer gewissen Torsohaftigkeit zuverlässiger Datierungsmittel können wir festhalten, dass die Siedlungssituationen in das zweite Drittel des 12. Jahrhunderts fallen und mit dem benachbarten Gräberfeld in keinem direkten zeitlichen Kontakt stehen.